

*КОЧЕРГА Євгенія,
аспірант відділу інтеграції вищої освіти і науки
Інституту вищої освіти НАПН України,
методист
Навчально-методичного центру цивільного захисту
та безпеки життєдіяльності Дніпропетровської області*

ПЕДАГОГ-ЛІДЕР У СФЕРІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність поняття «лідерство» з погляду сучасних науковців. Визначено актуальність розвитку лідерських якостей педагога у сфері здоров'язбережувальної освіти. Лідерство в сфері здоров'язбережувальної освіти – це здатність педагога впливати на учнів в процесі спрямування їх діяльності на досягнення цілі підтримки та збереження здоров'я. Педагог-лідер повинен розвивати такі якості, як бачення мети, здатність приймати рішення, прийняття ризику, мотивація інших, уміння створити команду, прагнення до самопізнання, збереження цілісності особистості, робота над собою протягом усього життя, ефективне спілкування, активна допомога іншим в досягненні успіху. Фізична складова здоров'я має найменшу вагу при формуванні лідерських якостей. До основних якостей лідера відносяться психологічні, інтелектуальні, професійні і соціальні. Кінцевою метою здоров'язбережувальної освіти є здорова особистість. Педагог-лідер, який сам прагне до здоров'я, може бути прикладом для наслідування. Педагог має можливість вивести підрастаюче покоління на шлях здоров'язбереження.

Ключові слова: *лідер, лідерство, здоров'я, здоров'язбережувальна освіта, якості лідера.*

Постановка проблеми та її актуальність. Значення лідерства для функціонування будь-якого колективу, в тому числі педагогічного, важко переоцінити. Адже лідер – це та людина, яка здатна «задавати правильний напрям, забезпечувати колективну діяльність, спонукати людей з цілковитою віддачею до праці» [2, с. 48-49]. Лідер – це особистість, яка усвідомлює свою відповідальність за себе та своє оточення, яка спроможна направити колектив в продуктивне, корисне для суспільства русло. Лідер здатен власним прикладом спонукати інших до конструктивних дій та творчої активності. Особливо актуальним є визначення ролі педагога-лідера в умовах здоров'язбережувальної освіти, оскільки проблема збереження та зміцнення здоров'я підрастаючого покоління є дуже гострою в наш час. А педагог-лідер має можливість вивести

своїх вихованців (учнів чи студентів) на шлях збереження та зміцнення здоров'я.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Феномен лідерства розглядається багатьма гуманітарними науками, в тому числі психологією, соціологією, педагогікою, філософією. Серед вітчизняних науковців, які досліджують проблему лідерства слід відзначити Л. Гриженко, С. Калашникову, Г. Лактіонову, І. Шупік та інших. Також чимала кількість праць присвячена дослідженням проблеми здоров'язбережувальної освіти (Н. Башавець, В. Бобрицька, Д. Воронін, В. Єфімова, М. Лук'янченко та інші).

Аналіз наукових праць показує, що проблема визначення лідерських якостей педагога у контексті здоров'язбережувальної освіти є недостатньо дослідженою.

Мета статті. Теоретичний аналіз лідерських якостей педагога у контексті здоров'язбережувальної освіти.

Виклад основного матеріалу. За твердженням одного із засновників соціальної психології Г. Тарда всі досягнення цивілізації – наслідок діяльності видатних особистостей; послідовники (велика більшість) наслідують вождя, творчу особистість. Лідер піддає своїх послідовників гіпнотичному впливу і є вищим джерелом суспільного розвитку [8]. «Хороший лідер» – це не той кого люблять та обожнюють, це той, чиї послідовники діють правильно, а «лідерство» – це лише результат діяльності лідера та послідовників [5, с. 72-73]. За визначенням В. Шатун, лідерство – це мистецтво впливу на людей, прагнення надихнути їх на те, щоб вони за власним бажанням прагнули досягти цілей [10, с. 125].

Ми погоджуємося з думкою Т. Прохоренко, О. Зборовської і Г. Носирєвої про те, що лідер передає своєму оточенню знання, навички, моральні цінності. Особисті позитивні якості лідера є взірцем для наслідування і предметом поваги з боку його оточення. Вироблення організаторських, управлінських якостей лідера – проблема його власного навчання і виховання. Для лідера необхідно сформувати і згуртувати колектив чи групу, визначити її цілі, поставити перед людьми, які входять до складу групи, необхідні завдання, визначити засоби та виявити резерви досягнення мети, забезпечити контроль за виконанням [7, с. 16].

У контексті здоров'язбережувальної освіти педагог повинен стати лідером у формуванні здоров'я підростаючого покоління. Педагог-лідер у сфері здоров'язбереження є членом педагогічного колективу, який приймає на себе основну міру відповідальності в досягненні групових цілей. Педагог повинен бути яскравою особистістю, індивідуальністю, авторитетом, що відіграє центральну роль в організації спільної здоров'язбережувальної діяльності та

регулюванні взаємин в колективі. Ми вважаємо, що лідерство педагога у сфері здоров'язбережувальної освіти виявляється у вмінні пробудити в дітей «мрію бути здоровими», до якої вони прагнуть наблизитися, «вдихнути» в них необхідну для цього енергію. На думку І. Шупік, в основі цього процесу лежить здатність лідерів притягувати до себе людей, несвідомо викликати почуття захоплення і любові. Лідерство – це поняття сили впливу, що залежить від співвідношення особистих якостей лідера з якостями тих, на кого він хоче вплинути. Лідерство побудоване на впливі особистого авторитету людини на поведінку рідних, друзів, співробітників. Лідерство виявляється у стосунках домінування і підпорядкування в системі міжособистісних стосунків у групі [11].

Кожен педагог повинен усвідомити, що лідерами не народжуються і не стають одразу. Навіть природні задатки лідера необхідно постійно розвивати та вдосконалювати шляхом самоосвіти, самовиховання, самонавіювання. Визначаючи риси особистості педагога-лідера, ми погоджуємося з думкою М. Монро, у працях якого зазначено, що до характеристик лідера відносять наявність мети; захопленість; цілісність; щирість як ключ до самопізнання; духовність; зрілість; довіру; допитливість; відвагу [6, с. 43]. Щоб вийти на якісно новий рівень педагогічної діяльності у сфері здоров'язбережувальної освіти педагогу необхідно розвивати такі якості [9; 12]:

1. Бачення мети. Педагог повинен мати чітке уявлення про здоров'я особистості як кінцеву мету здоров'язбережувальної освіти. На основі цього уявлення створюється план або програма для її досягнення. Для того, щоб розробити бачення мети необхідно вивчати біографії великих і успішних в плані здоров'я людей, читати нові і класичні книги з різних галузей наук, які стосуються проблеми здоров'я, спілкуватися з людьми, які володіють розвиненими лідерськими навичками. Необхідно формулювати певну мету на кожен день і спостерігати, наскільки вона є ефективною для загальної мети. Поступово поставлені цілі необхідно збільшувати.

2. Здатність приймати рішення. Педагог-лідер не повинен боятися приймати складні рішення, тому що він впевнений у собі та в своїх силах і знає, що нерішучість вбиває ресурси й можливості. Щоб удосконалити навички прийняття рішень необхідно починати приймати їх в тих сферах, де відмова або невдача не стане критичною для впевненості педагога в собі. Якщо рішення виявиться неправильним, педагогу необхідно винести урок і рухатися далі.

3. Прийняття ризику. Педагог-лідер повинен мати мужність діяти в ситуаціях, коли позитивний результат не гарантований. Щоб навчитися йти на ризик, потрібно проаналізувати ситуацію, перераховуючи переваги та недоліки кожного варіанта, а потім призначити кожному вибору рейтинг факторів

ризик від одного до п'яти. Далі визначити вірогідність того, що кожен варіант буде відбуватися саме так, як задумано. Все це допоможе визначитися, на який ризик педагог готовий піти і якому варіантові захоче віддати перевагу. Тут дуже важливо педагогові не чекати досконалості, оскільки не можливо постійно вигравати. Роблячи помилки, лідери ростуть.

4. Мотивація інших. Педагог-лідер може викласти своє бачення мети та засобів її досягнення, переконуючи інших в цінності своїх ідей. Він повинен уміти надихати людей працювати для досягнення загальних цілей до таких висот, про які ці люди навіть не думали, що здатні їх досягти. Під впливом лідера учні та колеги прагнуть підвищувати свої професійні та особистісні якості. Для мотивування необхідно вивчити потреби, які можуть мотивувати людей до дії. Тільки треба звертати увагу на те, що однаковий результат мотивує не кожну людину. Необхідно уважно слухати інших, щоб дізнатися, що ними керує.

5. Уміння створити команду. Педагог повинен уміти створювати продуктивно діючі групи. У команді успішно розвивається дух співробітництва, члени групи легко приходять до консенсусу і вирішення конфліктів. Щоб покращити свої навички утворення команди необхідно уникати упереджених відповідей на кожне питання. Треба сконцентруватися на оцінюванні різних точок зору в ході дискусій, замість того, щоб намагатися довести свою точку зору. Необхідно вчитися бачити і використовувати найкращі якості усіх членів команди.

6. Прагнення до самопізнання. Лідери повинні знати свої сильні і слабкі сторони, об'єктивно оцінювати свою поведінку, визнавати свої недоліки, бути відкритими для зворотного зв'язку і готовими вносити зміни у свої особистісні якості, якщо в цьому є необхідність. Хороший лідер прагне до досконалості. Він не тільки дотримується високих стандартів, але й активно піднімає планку, щоб досягти досконалості в різних областях своєї діяльності. Щоб розширити своє самопізнання необхідно аналізувати свої дії та їх наслідки. Педагогу треба запитувати думку інших про те, що йому варто було б зробити, щоб поліпшити свої якості керівника. Для цього можна вести щоденник, в який записуються найбільш значущі події та інциденти. Так завжди можна озирнутися назад і проаналізувати, що зроблено добре, а що можна зробити і краще.

7. Збереження цілісності особистості. Лідери повинні бути надійними, тільки тоді інші стануть слідувати за ними. Чесні відносини, добре контрольовані емоції, передбачувані реакції, відсутність істеричної поведінки і спалахів люті – все це ознаки цілісності. Цілісність дозволяє дотримуватися своїх цінностей, навіть якщо альтернативний шлях може здатися більш простим і таким, що обіцяє велику вигоду. Лідер, який володіє цією рисою характеру,

здається своїм послідовникам зрозумілим і надійним, що робить його більш доступним для них. Крім того, він може послужити своєрідною моделлю для людей, які захотіли б його наслідувати. Щоб оцінити свою цілісність треба активно шукати зворотний зв'язок з друзями, колегами, учнями, студентами. Це допоможе більш чітко визначити свої цінності і міру своєї відповідальності, і дасть змогу перевірити, наскільки уявлення про мету і про ролі педагога в колективі збігаються з уявленнями про це інших людей.

8. Робота над собою протягом усього життя. Лідерам властиве прагнення постійно вчитися, рости і бути відкритими для нових ідей. Щоб розширити свої знання педагогові необхідно підвищувати свої професійні якості, спілкуватися з колегами для обміну новими ідеями та натхненням, переймайте досвід більш досвідчених лідерів, читати книги з теорії.

9. Ефективне спілкування. Лідери можуть передати свої ідеї зовсім різним людям, і вміють коригувати стиль спілкування для того, щоб знайти підхід до будь-кого і взаєморозуміння з кожною окремою людиною. Щоб покращити навички спілкування необхідно практикувати активне слухання і вивчати невербальні сигнали тіла. Педагог повинен уміти «читати між рядків» під час розмови, особливо при роботі з учнями, які можуть бути іноді не зацікавлені в тому, щоб сказати все, про що вони думають. Необхідно подавати найбільш важливу інформацію дещо повторюючись, але при цьому кожен раз підносячи її по-різному — щоб кожен міг добре зрозуміти, про що йде мова. Треба просити слухачів повторити сказане, щоб переконатися, що їм повністю зрозумілий предмет розмови.

10. Активна допомога іншим в досягненні успіху. Грамотний лідер дає можливість іншим повністю реалізувати свій потенціал, розуміючи, що тим самим тільки зміцнить команду і принесе користь. Щоб дати іншим поштовх до розвитку необхідно заохочувати навіть найменший успіх кожного члена команди. Можна делегувати деякі свої обов'язки та повноваження своїм послідовникам, якщо вони здатні взяти на себе керівну роль [9; 12].

Лідер не може і не повинен боятися ризику, чекати гарантованого успіху, чи, навпаки, покладатися на випадкову перемогу. Лідер має навчитися переборювати непередбачені ускладнення, маневрувати, бути готовим до тимчасових невдач. Він повинен постійно бути націлений на рух вперед, крок за кроком, але тільки вперед. Сьогодні відчувається гостра потреба в новому поколінні лідерів зі стратегічним мисленням, неординарним баченням ситуацій, впевненістю в успіху [7]. Особливо це стосується здоров'язбережувальної освіти, оскільки зараз спостерігається стійка тенденція до погіршення стану здоров'я підрастаючого покоління. А педагог-лідер має можливість змінити ситуацію на краще.

Виходячи зі структури здоров'я, у якій виділяють фізичну, психічну, духовну, соціальну та інтелектуальну складові, ми вважаємо, що для формування лідерських якостей фізична складова має найменше значення. Це підтверджується численними фактами наявності лідерів серед людей з фізичними вадами. Наприклад, Нік Вуйчич – австралійський письменник, оратор і громадський діяч, який має значні фізичні вади, але є прикладом успішної, активної людини, яка веде за собою велику кількість послідовників по всьому світові [3]. У цьому контексті дослідники вважають, що до основних якостей лідера, що досягає успіху відносяться психологічні, інтелектуальні, професійні і соціальні якості. До психологічних можна віднести прагнення до лідерства, здатність керівництва; сильні вольові якості; готовність до розумного ризику; прагнення до успіху, честолюбство; здатність до домінування в екстремальних умовах; комбінаторно-прогностичний тип мислення (варіантність, темп, гнучкість, інтуїтивність, логічність, прогностичність); стійкість проти стресу; швидка пристосованість до нових умов. Інтелектуальні – прагнення до постійного самовдосконалення; схильність до сприйняття нових ідей і досягнень, здатність відрізнити їх від ілюзорних; широта мислення; мистецтво швидко опрацьовувати інформацію і приймати рішення; здатність до самоаналізу; вміння розуміти, приймати і використовувати корисну думку, протилежну власній; психологічна освіта. Професійні – вміння ефективно використовувати досягнення прогресу; глибоке знання особливостей функціонування ринкової економіки; здатність віднаходити резерви людського чинника на підприємстві; вміння заохочувати персонал до роботи і справедливо критикувати; мистецтво приймати нестандартні рішення; вміння ефективно розподіляти завдання і виділяти час; діловитість. Соціальні – вміння враховувати наслідки рішень; схильність керуватися принципами соціальної справедливості; мистецтво запобігати конфліктам і розв'язувати їх; вміння підтримувати стосунки з людьми; тактовність і ввічливість, переважання демократичності в стосунках з людьми; вміння брати на себе відповідальність; виконання правил організації; вміння заохочувати персонал до відвертості [1].

Висновки. Кожен педагог за своєю суттю повинен бути лідером, адже його основна задача вивести підрастаюче покоління на правильний шлях розвитку. Педагог як лідер повинен надихати та бути прикладом для наслідування. Педагог-лідер в галузі здоров'язбережувальної освіти володіє певним набором психологічних якостей, які являють собою поєднання знань, цінностей, навичок і особливостей поведінки, які визначають його здатність спонукати інших добровільно слідувати за ним на шляху здоров'язбереження. Педагог-лідер завжди бачить чітку картину кінцевої мети – здорову особистість, тому він завжди знає, у якому напрямку необхідно рухатися.

Характерним для нього є тверде розуміння того, як виглядає здорова в усіх відношеннях особистість і як цього можна досягти. Також важливою є риса педагога-лідера, яка полягає у його здатності зберігати своє бачення мети навіть у несприятливих умовах і умінні діяти цілеспрямовано, зберігаючи пристрасну віру в успіх і заражаючи цією пристрасною своєю вихованців.

Список використаних джерел:

1. Горюк І. Лідерство, основні якості лідера, що досягає успіху [Електронний ресурс] / І. Горюк. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/81-775-1>
2. Гриженко Л. В. Лідерство як соціальний феномен / Л. В. Гриженко // Грані. – 2014. – № 5. – С. 48-52.
3. Вуйчич Н. Жизнь без границ. Путь к потрясающе счастливой жизни / Н. Вуйчич. – М.: Эксмо, 2015. – 368 с.
4. Калишнікова С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства: монографія / С. А. Калашнікова. — К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. — 380 с.
5. Лидер будущего: новое видение, стратегии и практика: метод. пособие по проведению тренинга / И. Братусь, А. Гулевская-Черныш, Н. Доценко и др.; Под общ. ред. Г. Лактионовой и др. – К.: Науковий світ, 2001. – 122 с.
6. Монро М. Как стать руководителем / М. Монро. — К.: Форес, 2000. — 208 с.
7. Прохоренко О. Г. Лідерство як форма самоствердження особистості в малій групі / О. Г. Прохоренко, О. П. Зборовська, Г. А. Носирєва // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. – 2008. – Том 11. – С. 12-18.
8. Тард Жан Габриель. Социальная логика: пер. с фр. / Жан Габриель Тард. – СПб.: Социально-психологический центр, 1996. – 553 с.
9. Чайковська М. А. Дослідження сутності економічної категорії «лідерство» / М. А. Чайковська, О. Т. Артеменко // Молодий вчений. – 2014. – № 7. – С. 90-94.
10. Шатун В. Т. Основи менеджменту: Навчальний посібник. / В. Т. Шатун. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 376 с.
11. Шупік І. М. Лідерські якості керівника загальноосвітнього навчального закладу і ступеня [Електронний ресурс] / І. М. Шупік // Вісник Чернігівського національного університету ім. Т. Шевченка: Наукова періодика. – 2011. – Вип. 84. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_84/Shupik.pdf.

12. Якості лідера: психологічні, професійні та особистісні фактори успіху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.autobum.net/jakosti-lidera-psihologichni-profesijni-ta/>

Eugeniya Kocherga

TEACHER-LEADER IN HEALTH-SAVING EDUCATION

Summary

The article reveals the essence of the concept of "leadership" from the point of view of contemporary scientists. It determines the relevance of leadership development in the field of teacher education. The teacher has to be a leader in the process of creating of health of the growing generation. The leadership in the field of health-saving education is the ability of the teacher to influence the students in the process of direction of their activities to achieve the objectives of supporting and maintaining of health. The teacher-leader must develop such qualities as vision of goals, ability to make decisions, taking of risk, the motivation of others, the ability to create a team, the desire for self-understanding, saving of the integrity of the individual, self-cultivation during the whole life, effective communication, active help for other people in order to achieve a success. The physical component of health has the least weight in the process of development of leadership skills. The main qualities of leadership include psychological, intellectual, professional and social. The ultimate goal of the health-saving education is the healthy person. The teacher-leader, who prefers healthy lifestyle, can set an example for other people. The teacher has the opportunity to bring the younger generation on the path of health-saving.

Key words: leader, leadership, health, health-saving education, quality of the leader.

Кочерга Евгения

ПЕДАГОГ-ЛИДЕР В СФЕРЕ ЗДОРОВЬЕСОХРАНЯЮЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье раскрыта сущность понятия «лидерство» с точки зрения современных ученых. Определена актуальность развития лидерских качеств педагога в сфере здоровьесохраняющего образования. Лидерство в сфере здоровьесохраняющего образования - это способность педагога влиять на учеников в процессе направления их деятельности на достижение цели поддержания и сохранения здоровья. Педагог-лидер должен развивать такие качества, как видение цели, способность принимать решения, принятие риска, мотивация других, умение создать команду, стремление к самопознанию,

сохранения целостности личности, работа над собой в течение всей жизни, эффективное общение, активная помощь другим в достижении успеха. Физическая составляющая здоровья имеет меньший вес при формировании лидерских качеств. К основным качествам лидера относятся психологические, интеллектуальные, профессиональные и социальные. Конечной целью здоровьесохраняющего образования является здоровая личность. Педагог-лидер, который сам стремится к здоровью, может быть примером для подражания. Педагог должен вывести подрастающее поколение на путь здоровьесбережения.

Ключевые слова: *лидер, лидерство, здоровье, здоровьесохраняющее образование, качества лидера.*